

Bevezető az 1996. évi ásatások előzetes jelentéseihez

Az Aquincumi Múzeum 1996. évi ásatási és leletmentési feladatai ez évben is – a korábbi időszaknak megfelelően – elsősorban a régészetileg védett területeken folyó építési tevékenységhez kapcsolódtak. A sort azonban ebben az évben is kibővítették a többnyire közműfektetések alkalmával véletlenszerűen előkerült leletek. Új elemként kell értékelnünk munkánkban, bár az igény már régen megfogalmazódott, hogy az egyes, az antik topográfiában jelentős, de kevésbé kutatott területek most készülő részletes rendezési tervének (RRT) véglegesítése előtt szondázó jellegű kutatásra, s kiegészítő geofizikai méréses kutatásra is sor került. A BTM Aquincumi Múzeumának illetékességi és kutatási területén (Budapest főváros területe) egyetlen helyszínen történt a korábbi terminológia szerinti ún. „tervásatás”. Az évtizedekkel korábban Fülep Ferenc által, a Magyar Nemzeti Múzeum képviselőjében ásatott nagytétényi (Campona) római tábor hitelesítő feltárását végezte a Magyar Nemzeti Múzeum, a helyi önkormány-

Introduction to preliminary reports on the 1996 excavations

Similarly to previous periods, excavation and rescue work carried out by the Aquincum Museum in 1996 were primarily defined by the development of archaeologically protected areas. This repertoire, however, was again expanded to include smaller, non-planned projects that emerged during the construction of public works.

A new element in our activity is relevant to precisely mapping previously less researched areas which had been important in Antiquity. Satisfying a long existing necessity, both test excavations and geophysical surveys were carried out before drafting a comprehensive final plan. Using conventional terminology, a single so-called “planned excavation” was carried out within the activity radius of the Aquincum Museum of the Budapest History Museum, i. e. the Budapest municipal area: verifying excavations, directed by the Hungarian National Museum took place in Nagytétényi (Campona) with financial support by the local government. They concentrated on the research area that had been investigated decades ago

zat pénzügyi támogatásával. A múzeum munkatársai közreműködtek a Gellérthegyen lévő kelta oppidum ez évi, francia, svájci, magyar együttműködéssel megvalósított szondázó jellegű feltárásában is. A programban a Louvainne-i Egyetem, az ELTE Régészeti Tanszéke és a Budapesti Történeti Múzeum vett részt.

A régészeti leletmentő munka elsősorban azokon a területeken folyt ütemesen és zökkenőmentesen, amely kerületekben a helyi önkormányzatok is fontosnak, támogathatóknak tartják a régészeti örökség védelmét. Kiemelendő e tekintetben a Óbuda-Békásmegyér Önkormányzatának támogató közbenjárása és áldozatvállalása.

A leletmentések finanszírozása ez évben is beruházói forrásból történt, de a legnagyobb problémát a továbbra is bizonytalan jogi háttér, valamint a gyakran igen szűkös határidők jelentették. A korábbi évek során szerzett adminisztrációs és szervezési gyakorlattal, a megbízást követően általában 5-10 napon belül meg tudjuk kezdeni a munkát, s az esetek többségében a vállalt határidőre elvégezzük a leletmentést. A rugalmas, gyors munkavégzés, s a – beruházó számára is nyilvánvaló – régészeti érdekek előtérbe helye-

by the late Ferenc Fülep of the Hungarian National Museum.

Employees of our museum also cooperated in the 1996 test excavations of the Gellérthegy Celtic oppidum carried out within the framework of a joint French-Swiss-Hungarian project. Participants of this program included the University of Lausanne, the Institute of Archaeological Sciences of the Loránd Eötvös University (Budapest) and the Budapest History Museum.

Archaeological rescue operations was conducted most vigorously and smoothly in areas where local governments had also realized the significance of archaeological heritage and considered supporting it important. In this regard, the lobbying, sacrifice and support by the local government in District III of Budapest (Óbuda-Békásmegyér) must be mentioned with special emphasis.

Most rescue excavations during this year were again financed from the developers' budget. Problems were posed by the sometimes poorly defined legal background and frequently crushing deadlines. Having utilized the administrative and organizational experience accumulated during the few previous years, field work could be started usually 5-10 days after relevant negotiations and it could be accomplished in time in

zése segítettek abban, hogy a korábbi években gyakran hosszadalmas tárgyalási folyamat egyre inkább lerövidüljön.

Az 1996. évben a múzeum 7 régésze mintegy 16 helyszínen végzett régészeti „beavatkozást” Budapest területén, melynek során mintegy 10 000 darabbal gyarapított gyűjteményünk. A leletek zöme kerámia, az egyedi leletek kisebb számban fordulnak elő, mint az előző évben. Említésre méltóak azonban a helytartói palota-együttes területén végzett kutatás során előkerült belső épületdekorációk, az összefüggő felületeket is kiadó falfestményrészletek. Az alábbi torográfiai kutatási programokhoz kapcsolódtak feltárásaink az 1996. évben:

- Az albertfalvi tábor és vicus (*Szirmai Krisztina*)
XI. ker., Hunyadi János út
XI. ker., Hunyadi János út 18. leletmentés
- Az aquincumi katonai territórium déli része (II. ker. Budaújlak) (*Facsády Annamária*)
II. ker. Bécsi út – Ürömi út
II. ker., Szépvölgyi út 42.
- Az aquincumi katonai territórium beépítettsége a katonai amfiteátrumtól délre (III. ker Budaújlak)

most cases by the deadline. Flexible and fast archaeological work as well as the appreciation of archaeological priorities by developers, were of great help in short-cutting the negotiation process that had been painstakingly long during previous years.

During 1996, seven archaeologists of our museum carried out archaeological “intervention” at 16 sites within the area of Budapest. This work enriched our collections by approximately 10,000 new objects. The majority of these artifacts were ceramic sherds, individual finds, however, were not as common as had been in previous years. Pieces of inner architectural decoration recovered during the course of research carried out within the area of the complex known as the Governor’s Palace. These fragments of a wall painting could be compiled into adjacent sections of the original picture. The 1996 excavations were associated with the following programs of the RAT:

- Albertfalva fort and vicus (*Krisztina Szirmai*)
District XI. Hunyadi János Street
District XI. 18 Hunyadi János Street, rescue excavation
- Aquincumi military territory, Southern section (District II., Budaújlak)

III. ker. Bécsi út 38–42. (<i>Bertin, Patrice</i>) III. ker., Szépvölgyi út 39. (<i>R. Facsády Annamária</i>)	(<i>Annamária Facsády</i>) District II. Bécsi Street – Ürömi Street District II. 42 Szépvölgyi Street
– Az aquincumi katonaváros dél-keleti régiója III. ker., Kiskorona utca (<i>Hable Tibor</i>)	– Aquincum military territory, South of the military amphitheatre (District III., Budaújlak) District III. 38–42 Bécsi Street (<i>Patrice Bertin</i>)
– Az aquincumi helytartói palotaegyüttes III. ker. Hajógyár-sziget (<i>H. Kérdő Katalin</i>)	District III. 39 Szépvölgyi Street (<i>Annamária R. Facsády</i>)
– A katonaváros északnyugati beépítettsége, a 2–4. századi insularendszer (<i>Madarassy Orsolya</i>) III. ker., Vályog utca 3. III. ker., Vályog utca 13. III. ker., Bécsi út 167.	– Southeastern section of the Aquincum military region District III. Kiskorona Street (<i>Tibor Hable</i>) – Aquincum Governor’s Palace complex District III. Hajógyár-island (<i>Katalin H. Kérdő</i>)
– A katonaváros és a polgárváros közötti terület római kori településszerkezete (<i>Zsidi Paula</i>) III. ker., Szentendrei út 59. III. ker., Szőlőkert utca 1.	– Aquincum Military Town, Northwestern section – 2nd–4th insula system (<i>Orsolya Madarassy</i>) District III. 3 Vályog Street District III. 13 Vályog Street District III. 167 Bécsi Street
– Az aquincumi polgárváros és környezete (<i>Zsidi Paula</i>) III. ker., Óbudai Gázgyár	– Roman Period settlement structure of the area between the Military and Civil Towns (<i>Paula Zsidi</i>) District III. 59 Szentendrei Street District III. 1 Szőlőkert Street
– Az aquincumi municipium territórium	

III. ker., Batthyány utca

(Hable Tibor)

III. ker., Csúcshegy, Harsánylejtő

(Zsidi Paula)

Az új feltárások sok új adattal, részlettel egészítették ki korábbi ismereteinket az aquincumi topográfia-ról és a településtörténetről. Ezek a kis megfigyelésekből lesűrhető összefüggések lassan kezdenek egységes képpé összeállni. Ez vonatkozik elsősorban a katonaváros nyugati szegélyének kutatására, az albertfalvi vicus településtörténetére. Ugyancsak kezd kirajzolódni az aquincumi municipiumtól nyugatra fekvő terület településtörténete a Csúcshegy–Harsány lejtői feltárás nyomán. Itt a terület római kori használatának háromszori, alapvető átalakítását lehetett megfigyelni. A már korábban is ismert, 3-4. századi ún. „villa-periódust” a 2. században egy kézművesiparral foglalkozó, romanizált helyi népesség falusias jellegű telepe előzte meg. Ez a település pedig egy még korábbi, egyelőre bizonytalan funkciójú, de bizonyosan római kori nagy kiterjedésű objektum fölött épült ki. Új eredményként kell értékelnünk a katonavárostól délre, a római kor egy korábbi időszakában temetőként használt terület tőszomszédságában előkerült téglágetető kemencéket. A

– Region of the Aquincum Civil Town
(Paula Zsidi)

District III. Óbudai Gas Factory

– Territory of the Aquincumi municipium

District III. Batthyány Street

(Tibor Hable)

District III. Csúcshegy, Harsánylejtő

(Paula Zsidi)

These new excavations contributed quantities of new data and detail to our previous knowledge concerning the layout and settlement history of Aquincum. Small but related observations start slowly providing a unified picture. Moreover, thanks to the excavations at Csúcshegy – Harsánylejtő, the settlement history of areas west of the Aquincum Municipium is also better understood. Three fundamental Roman Period landscape changes were observed at this site. The previously known, so-called 3rd-4th century “villa period” was preceded by a rural settlement of romanized local craftspeople in the 2nd century. This settlement was built above a large Roman Period feature whose exact function is yet to be identified. Other new results include the discovery of brick firing kilns found near the area of an earlier Roman Period cemetery located south of the Military Town. These Late Roman

késő római kori ipari emlékek olyan jó állapotban maradtak ránk, hogy műemléki bemutatásuk is megfontolandó.

Kétségtelen, hogy számunkra az 1996. év régészeti szenzációját a helytartói palota szondázó jellegű kutatása jelentette. A korábbi publikációk birtokában, az előkerült leletek ismeretében is különleges élményt jelentett mindnyájunk számára közvetlen közléről látni Róma helytartójának aquincumi rezidenciáját, ha csak részleteiben is. Az új eredmények birtokában indokolt a továbbiakban „palota” helyett „palotaegyüttes”-ről beszélnünk. A szondázó jellegű kutatással sikerült egyrészt a korábban előkerült főépület helyét pontosítani, a palotaegyüttes kiterjedését körvonalazni, a műemlék jelenlegi állapotát felbecsülni. Mindezen ismeretek nélkül a palotaegyüttes sorsáról felelősen dönteni, határozni ma már nem lehetséges. Bizonyos, hogy a korábbi – feltételezéseken alapuló – elképzeléseknél nagyobb területet szükséges a palotaegyüttes műemléki bemutatásához csatolni; már csak azért is, mert a Római Birodalom Alpoktól északra lévő részén egyelőre nem ismert olyan római provincia főváros, ahol a helytartói rezidencia jelentős része feltárt, ugyanakkor a későbbi korok nem építet-

industrial monuments are so well preserved that even their presentation in original form should be considered.

Undoubtedly, the archaeological sensation of 1996 was brought about by test excavations at the Governor's Palace. The direct sighting of newly emerging details of the Roman governor's residence in Aquincum was a special experience even to us experts, who have been familiar with previous publications and earlier finds from this area. In light of these new data it is reasonable to speak of a "palace complex" rather than just "palace". Test excavations helped in more precisely locating the previously excavated palace, as well as the extent of the complex itself. In addition, the present state of this important monument could be appraised. Without this new information no responsible decisions could be made concerning the future of this palace complex. By now it is certain that a larger area will be required for the appropriate presentation of this complex monument than had been previously assumed. This is all the more important since, to date, no provincial capital has been known in the former area of the Roman Empire extending north of the Alps where significant portions of the governor's palace would have been excavated. Known palace areas have been heavily

ték be sűrűn a területét, és így csaknem teljes körű bemutatására lehetőség van. Ezért a palotaegyüttes további sorsa nem egyszerűen a múzeum, vagy a kerület, vagy a főváros ügye, hanem – mint az európai régészeti örökség egyik kiemelkedő értéke, emléke – jelentős nemzetközi szakmai visszhangra is számot tartó kérdés.

A főváros római kori elődjének kutatásáról, az Aquincumi Múzeum régészeti örökséget védő munkájáról 1996-tól az Interneten is tájékozódhatunk, (<http://origo.hnm.hu/aquincum>) magyar és angol nyelven. Lassan elmozdulni látszik a holtpontról az ásatási leletanyag raktározásának, feldolgozásának és bemutatásának kérdése is. Az Aquincumi Múzeum területén működő új régészeti bázis kialakításához első lépésként a III. kerületi önkormányzat telket bocsátott rendelkezésre, valamint sor kerülhet a közeli Óbudai Gázgyár területén kapott épület raktárcélú kialakítására.

Zsidi Paula
igazgató
BTM Aquincumi Múzeum

disturbed by centuries of subsequent construction work. Modern features cover such areas so densely that it is impossible to present those palaces in their entirety. Consequently, the fate of the Aquincum Palace Complex is not simply a local matter of limited concern. Beyond the museum, district or even the capital, it represents an outstanding piece of European archaeological heritage. As such, it will certainly have a major international impact among specialists.

Researching the Roman Period predecessor of Hungary's capital and the protection of its Roman Period monuments during 1996 are also publicized on the Internet in both Hungarian and English (HOME PAGE ADDRESS: <http://origo.hnm.hu/aquincum>). Problems with storing, processing and presenting excavation materials are being gradually solved as well. The establishment of a new archaeological base within the Museum's territory is greatly helped by the general donation of an adjacent lot by the local government of District III. and a major storage facility will soon be created in one of the buildings that was acquired from the nearby Óbuda Gas Factory.

Paula Zsidi
Director
Aquincum Museum
of the Budapest History Museum